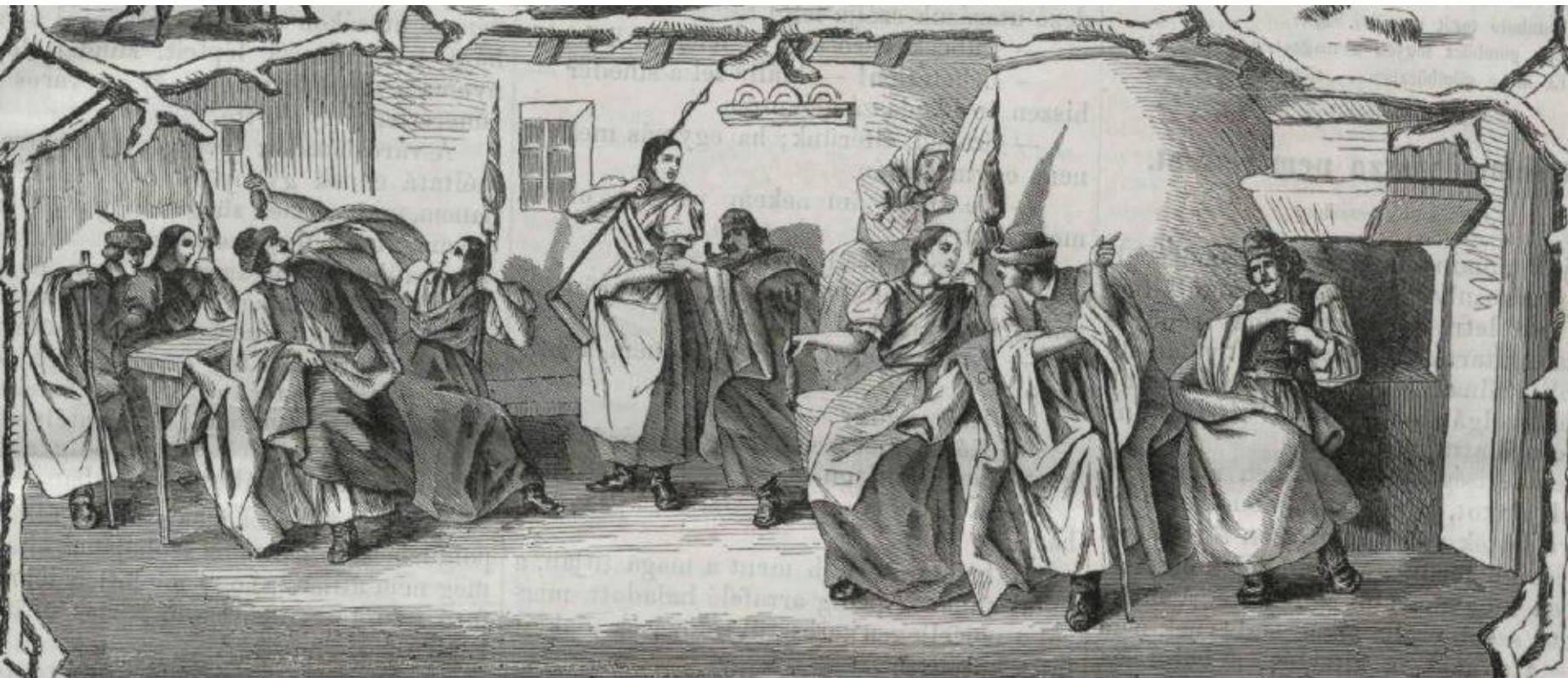

Kaszinó, olvasó, fonó. Kultúrterek a 19. században

Fónagy Zoltán

Fonó ábrázolása a
Vasárnapi Ujságban, 1867.

A hagyományos társadalom nem ismert öncélú szervezeteket, szövete az egyéb kapcsolatrendszerekbe ágyazódott.

- fonó**
- elsősorban munkaszokás
 - a házastárs megtalálásának „intézménye”
 - szocializáció egyik terepe
 - kulturális javak megosztásának helye

A Kereskedőtestület épülete (Lloyd-palota) a pesti Rakpiacon:
a Nemzeti Casino és a Kereskedelmi Casino székháza a reformkorban

Magyarországon Széchenyi István gróf honosította meg a kaszinó intézményét. Az 1827-ben alapított Pesti (Nemzeti) Casinóval a politikán kívüli közélet élénkítését kívánta elérni, másrészt a társadalmi és műveltségi elitet akarta Pestre vonzani. A Kaszinót az igényes szórakozás (olvasás, zenehallgatás, bállok) és az az építő eszmecserék színhelyének szánta.

Az elitklub a Duna-parti palota első emeletét bérelte

Széchenyi angliai utazásai során ismerte meg a gentleman club intézményét, de a „casino” elnevezést a hasonló jellegű itáliai egyletektől kölcsönözte.

Angol gentleman club, 1837

Azon innen vagyon Casinonk szállása
Gróf Bethlen Lászlótól lett e ház állása,
De nemesebb a cél, melyre fordítattnak
A felsőbb szobái, melyben most nem laknak,
Hanem világ minden résziből jöhetnek,
Ide, s itt valókkal, kik esmerkedhetnek,
Magyar, Frantz és Német, Görög ujságot is
Olvashatnak, kik nem mulatnak sokat is,
A mit ma az országgyűlésben végeznek,
Holnap azon szókkal ide elérkeznek ¹⁾
Minden nap láthatjuk, hogy a világ hol áll,
Hol visznek hadakat s az elme mit talál?
Kik repülnek szárnyon s meddig az aérben
Ki utaz gőzhajón a Dunán s tengerben?
Hol az erőt tudják, s a sok költségeket
Egyeztetni, lehet kivinni illyeket.

Nem fizet ujságért mindenki magára,
S gyertyát sem egyedül ad olvasására.
Éjjel nappal minden tisztán áll és készen
Olyant válogathat mire kedve lészen.
S ha megunta magát vagy sok olvasását,
Tákóval teheti meg változtatását. ²⁾

Nincsenek megtiltva más mulatságok is,
Hanem nem üzetnek káros játékok is.
De mi kedvet is ad más kedvetlensége.
S örömet mit okoz másnak vesztesége. ³⁾

Tudós ha szegény is, itt esmeretséget
Vethet olyannal is ki mutat fennséget. ¹⁾
Nem durvulhat úgy el az élők sorában,
Mintha csak holtaknak van társaságában.
Tudós barátja is nem okoz semmi bajt,
Nem hall barátjánál gyermeksirást és zajt,
Casinonkban módját inkább feltalálja,
Még az idegen is, ha hon nints, nem várja.
Hátha még képzeljük a téli estvéket,
S azokat, bolygattyák mik tsendes elménket.
Kerülni akarunk, ha rosz társaságot,
Vagy sokba állani szokott mulatságot
Nem de, nem helyesebb itt időt tölteni?
Hol illetlenséget minden szégyel tenni?
Tíz forint, melyet ad minden tisztos tagja
Nem sok, s kinél mód van, hiszem is megadja.
Az emberi észnek kiművelésére,
Sokkal több jutalmat s tiszteletet ére!

Az 1833-ban alapított marosvásárhelyi kaszinó leírása versbe szedve (1836)

„Casino neve alatt oly hely értetik, hová nem világi haszon, de szellemi tekintet — a közértelmesség terjesztése gyűjti össze az embereket, az ujabbkor azon üdvös találmanya következtében, miszerint társulatok által hívánja helyre ütni a hiányt, mit egyes erő a haladás és mivelődés mezején maga után hagyott. Lelki közlekedés piacza nyilik meg itt, közhasznu gondolatok s külömbféle eszmék kicserélhetése végett. Csarnoka ez a mivelte világ érdekesb eseményeivel kereskedésnek, hol naponta ujabb élmény nyújtatik a sovár ujságvágynak, párosítva az ember s világ ismeretet szerény és vidám társalgási éldelettel; e mellett gyakran a félre értett szó vagy cselekvény s elismert karakter feletti kiengesztelődés által béke templomává is változik egyszer s mind. Tárva állnak ennek ajtai mindenek előtt, kik nemes gondolkodással, csinos magaviselettel, mivelődésre kész szándékkal jelennek meg teremében, melly közigazgatást érdeklő éretlen

vitatkozások, felekezeti egyenetlenkedések mezejévé soha sem válik, hanem a társas élet viszonyai közt a Nemes közlekedést sokképpen gátló körfalak lesimitásával, 's vallási, rangi, vagyoni külömbségek elhárítása által azt eszközli, hogy a kissebbek a' nagyobbakhoz, az ifjabbak az idősebbekhez, szegények a' gazdagokhoz kellő illedelemmel közeledve, az ember az emberrel gyakrabban tanálkozhatik. — Hivatal 's élet gond által kifáradt lélek 's bádgyatt test felvidító nyughelyet tanál itt a társalkodás kéjdus kebelében; kedvelt munkát a' dologtalan, kire talán az idő borzasztó mozdulatlansággal nehezült; szívképző 's elmederítő mulatság várakozik a' gondtalan ifjuságra, hogy ne legyen kénytelen időtöltésért olly intézetekben folyamodni, melyek szemfényvesztő csábjaikkal a' hiuságnak hizelgve csak a pénzt zsarolni 's erkölcsöt mérgesíteni képesek. — Ily gondolatok közt született, 's hason czéllel alapult a' jelen Casino is.“

A kaszinó funkciói és céljai a marosvásárhelyi kaszinó alapszabályában

kaszinó = társas egyesület, társalgási egyesület, társaskör

A legmagasabb presztízsű társasági egyesület (magasabb tagdíjak)

Alapszabályaikban rögzített célok - a műveltség előmozdítása

- a szabadidős tevékenységek kereteinek megteremtés

- hazafias érzület ápolása, erősítése

- az 1830-40-es években a reformeszmék terjesztése

belügyminiszteri rendelet (1922): a kaszinók céljai között szerepelnie kell „a hazafias és korszerű eszmék terjesztése és a társadalmi élet kellemesebbé tétele” kitételeknek.

Példa 1.

Lévai kaszinó

1838-ban alakul a Casinóegyesület 56 taggal (1846-ban Olvasótársaság is, ebben nők is tagok)

Tagdíj: 10 forint (olvasótársaság: 4 frt 40 kr).

A kaszinóból indul ki a Magyar Gazdasági Egylet helyi egyesületének szervezése

Szobákat bérelnék, vagyona a berendezésből és a vásárolt könyvekből áll

Az 1850-es években ellehetetleníti az önkényuralom – annak megrendülése idején alakul újjá (1859)

Helye: Oroszlán fogadó sarokszobái – a város kulturális eseményeinek színtere

(felolvasások, műkedvelő színi előadások, jótékony hangversenyek, bállok)

időnként a Boleman-ház emeletét bérlik a Gazdasági Egyesülettel közösen

1879. az Oroszlán leég – ideiglenes bérelnék helyiséget a Levatitsch-házban, de „jövő szállását nagyobb dimensiokban, a korkövetelte szükségletnek megfelelőleg, egy főbb ponton kívánja berendezni”

1880-as évek: saját épület felépítése

Bevételeik zöme a tagdíjakból (6 ft/év) – 40 százalék újság előfizetésekre és könyvvásárlásra

Példa 2.

Marosvásárhelyi kaszinó

1833-ban alapítják - főleg a környékbeli arisztokrácia az alapítás motorja, de a városi értelmiség is bekapcsolódik azonnal (iskolaváros, igazságszolgáltatási központ)

Célja: „A casino eszköze a tsinosabb és nemesebb társalkodás elősegilléssinek, a külföld és a Hony esméretének az ujjság levelek általi öregbítésének s a hazafiak költsönös megesmerésének könnyítése”

Egy belvárosi ház emeletét bérlik

Fő bevételei a tagdíjak, valamint a kártya- és billiárdjövedelem, táncos mulatságok jövedelme

Kiadás: szállásbér, szolgák fizetése, fűtés, világítás, takarítás, könyvek és hírlapok költségei

Példa 3.

Sümegei kaszinó

Kisfaludy Sándor kezdeményezte, első elnöke ő lett

1841-ben alapították, 48 taggal

4 forint éves tagdíj (később 3-7 forint között váltakozott) - a pesti Nemzeti Kaszinóban először 100, majd 50 forint tagdíj

3 hírlapot rendelnek: Pesti Hírlap, Világ, Erdélyi Híradó

egy belvárosi polgárház (2 szoba, konyha) vesznek bérbe

A berendezést maguk szerzik be: 1 olvasó, 6 kisebb asztal, 30 szék, 7 pár gyertyatartó

lapok száma 2-11 között váltakozott (későbbi években 2-11 közötti lapra fizetnek elő)

Az 1850-es évek elején egy tekintélyes tag enged át 2 szobát a kaszinónak, később a nagyvendéglő kistermébe költöznek át

megyeszerte ismert hagyománnyá váltak a kaszinóbálok

NEMZETI CASINÓ BUDAPEST

OLVASÓ SZOBA

KLÖSZ GY. BUDAPEST

A Nemzeti Casinó ("mágnáskaszinó")
helyiségei az 1890-es években
Klősz György felvételein
(Fortepan –
Budapest Főváros Levéltára)

NEMZETI CASINÓ BUDAPEST

KÖNYVTÁR

KÖSZÖNY BUDAPEST
A Nemzeti Casino könyvtárában
a Magyar Királyság
és az Adami Könyvtárak

NEMZETI CASINÓ BUDAPEST

ÉTTEREM

Képek Budapesti Étel- és Itélfelvételei
Képek Budapesti Étel- és Itélfelvételei
Képek Budapesti Étel- és Itélfelvételei

NEMZETI CASINÓ BUDAPEST

JÁTSZÓ TEREM

KLOSZ GY. BUDAPEST. *Magyar Értéktár*
1051 Budapest, József körút 105. sz. 1. em.
székhelyi könyvtár

NEMZETI CASINÓ BUDAPEST

DOHÁNYZÓ

KLOSZGY. BUDAPEST. Magyar Nemzeti kaszinó és dohányzó
12. és 13. sz. utca. Tel.: 1234. Alapítvány: 1890. Éves bevétele: 100.000 Ft.

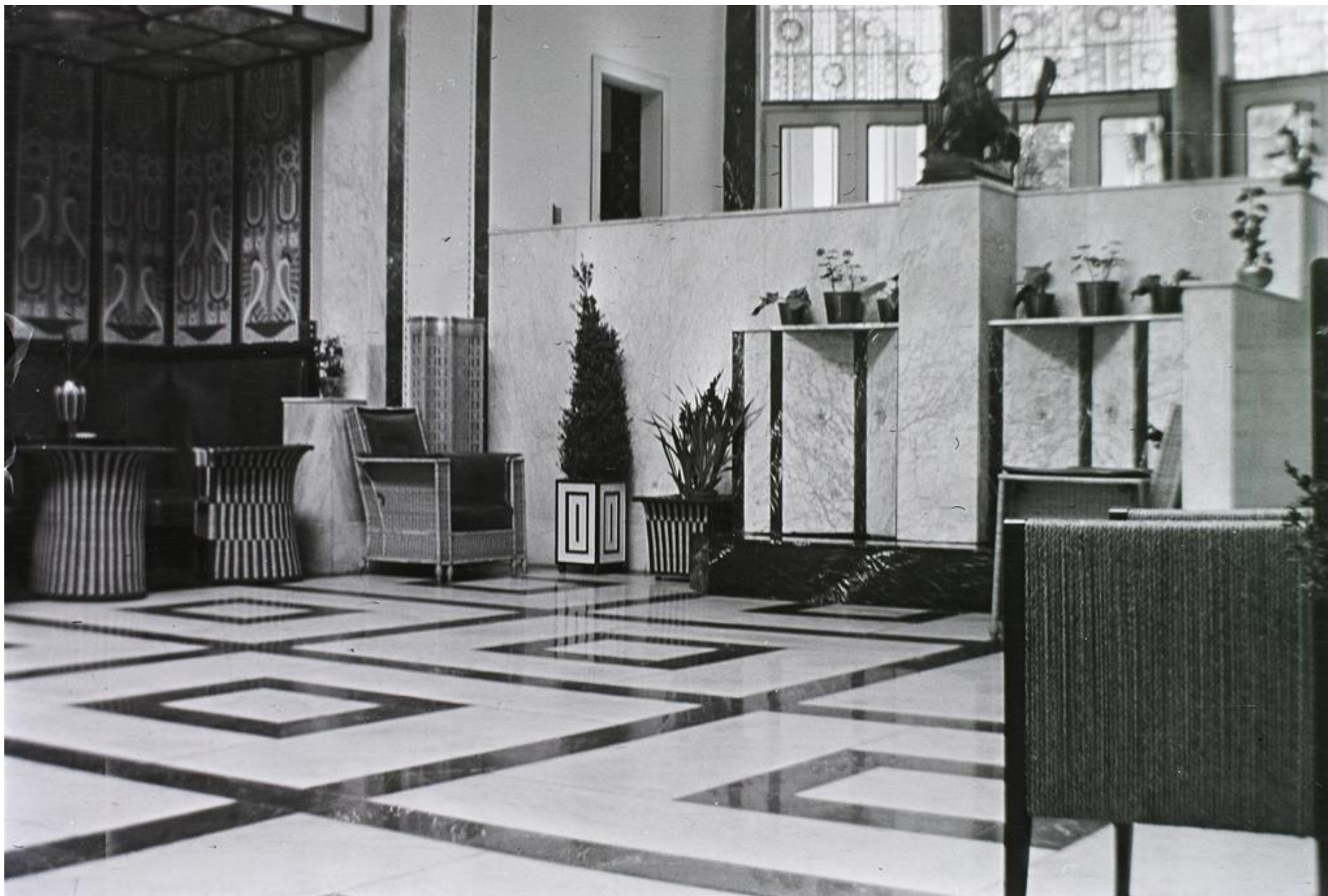

A Nemzeti Casino nyári otthona, a Park Club (Stefánia út)

“Kaszinó” elnevezés alatt a társas egyesületek több típusa működött: általános (jelző nélküli), vármegyei, polgári, gazdasági, kereskedelmi, nemzetiségi, vallási alapú, tiszti és altiszti, gyári vagy foglalkozási kaszinók

Az eredeti célkitűzést (a társadalom felső és középrétegeinek közelítését, egyesítését) változó sikerrel szolgálták a kaszinók

A 19. század utolsó vége felé a kaszinómozgalom az alacsonyabb presztízssű társadalmi csoportokat is elérte

A Lipótvárosi Casino nyári helyisége a Városligeti fasorban

Üri kaszinó, Beregszász

Borsodnádasi tiszti kaszinó, balra az olvasó egyesület épülete

Pétfürdő, tisztai kaszinó helyiségei

1848-ig 171 kaszinót alapítottak 143 településen

1878: 3995 egyesület – ebből 964 társasegylet - 227 kaszinó, 24 303 tag

1932: 14 365 egyesület – ebből 3 807 társaskör – 915 kaszinók és klub 204 306 tag.

(Forrás: Eöry Gabriella: Kaszinók Magyarországon...)

Kaszinóbál Hajdúnánáson, 1940